

**Оилада болаларни меҳнатсеварлик руҳида тарбиялашда халқ
миллий анъаналаридан фойдаланиш**

Б.Нормуродова,

**Бошланғич таълим педагогикаси ва
тарбиявий ишлар методикаси кафедраси
Катта уқитувчиси**

**Оила бор экан, фарзанд деб аталмиш бебаҳо
неъмат бор. Фарзанд борэкан, одамзод ҳамиша
эзгу орзу ва интилишлар билан яшайди.**

Ислом Каримов

Анъаналар табиийки, даврларни бир-бири билан, узвий боғлайди. Айни пайтда анъаналарнинг мазмуни ва аҳамияти ҳар бир тарихий даврнинг ва халқнинг аниқ ижтимоий-иқтисодий шароити билан белгиланади. Зеро, ҳар бир анъана пайдо бўлиши, ривожланиши ва ўзгариши нуқтаи назаридан ўз тарихига эга. Анъаналар авлоддан-авлодга ўтиши билан ижтимоий ривожланишнинг бутун жараёнига катта таъсир қилади. Янги авлод ўз ривожланишида ўтган авлодлардан мерос бўлиб қолган моддий бойликлар, ишлаб чиқариш ва ўзаро муносабатлардаги энг яхши тажрибалардан фойдаланади.

Ўтган авлодлардан тарбияга хос бўлган анъаналар ҳам мерос бўлиб қолади, бу анъаналар халқ билимининг муҳим соҳалари билан боғлиқ бўлиб, улар шартли тарзда "халқ педагогикаси" деб номланади. Гарчи халқ педагогикаси талаблари маълум тартибга солиниб, тизимга келтирилмаган бўлса-да, улар халқнинг онгига сингиб кетган бўлиб, амалиётда фаол қўлланади. Халқ педагогикаси халқ ижодий ва маънавий ҳаётининг турли соҳалари, унинг иқтисодий ва оилавий муносабатлари билан чамбарчас алоқадордир. Шунинг учун уни ёш авлодни тарбиялаш билан боғлиқ бўлган маълум методлар ва даврлар тизими деб биламизки, улар авлоддан-авлодга ўтиш йўли билан тарбиялаш анъанаси бўлиб қолади. Шахснинг ғоявий-ахлоқий жиҳатдан шаклланишида меҳнат анъаналари муҳим аҳамиятга эга. Авлодларнинг ворислиги туфайли кишиларда ўзи, ери ва элининг тақдири

учун масъулият ҳисси, юртдошларига нисбатан меҳр ва ижобий муносабатлар ҳам давом этади.

Маълумки, ҳар бир халқнинг, у катта халқми ёки кичик халқми, ундан қатъий назар, ўзига яраша ва ўзига хос маданий мероси бўлади. Бу мерос, унинг пайдо бўлиб шаклланиши ва қарор топишига кўра, шу халқ тарихий тараққиётининг маълум даврини, шунингдек, муайян халқнинг шу даврдаги турмуш шароитини, характери, психологиясини, орзу-умид ва интилишларини ҳам ўзида жамулжам этади. Халқ тарихини, ўзига хос хусусиятларини ўрганишда, шу халқнинг маданий мероси катта роль ўйнайди. Дарвоқе, ҳар бир халқнинг маданий меросига бўлган эътибор ва ҳурмат, айти пайтда, ўша халқ тарихига бўлган ҳурмат сифатида англанади.

Ўзбекистон ҳамда бошқа ҳудудлар шароитида ёш авлоднинг фуқаролар сифатида камол топишида оила ва халқнинг меҳнат анъаналари муҳим сирлардан ҳисобланади. Уларнинг аксарияти бугунги кунда ҳам сақланиб қолган. Шулардан бири қадимий ажойиб анъана - "ҳашар" (жамоат иншоотлари, кўприклар қуриш, ариқлар қазилар, ҳосилни ўриб-йиғиш ва бошқа ишларни биргалашиб бажариш) давом этмоқда. Бундан педагогик мақсадга мувофиқ равишда фойдаланиш, ўқувчиларни мулоқотнинг жамоавий шакллари фаол жалб этиш учун қулай шароит яратади ва бу, ўз навбатида, ўқувчиларда раҳмдиллик, ҳамдардлик, ўзаро ёрдам, меҳнатсеварлик, катталарни ҳурматлаш каби фазилатларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Оила жамиятнинг дастлабки бўғини бўлар экан, болалар, аввало тарбия сабоғини уйда, бобо-бувиси, ва ота-онасидан олади. Шу асосда ақлий, жисмоний ва маънавий жиҳатдан камол топади, дунёқараши шаклланади. Халқимизнинг: "+уш уясида кўрганини қилади", деган ҳикматли мақоли ушбу фикрнинг яққол далилидир.

Болаларнинг турли ёшида фикрлаш жараёни муайян ҳаракатларни, воқеаларни ва катталарнинг нутқини идрок этиш натижасида шаклланади. Шунинг учун оила қандай урф-одатлар ва қоидаларга риоя қилиб яшагани, унинг мафкураси ва ана шу мафкура асосида, муайян тарихий босқичда

мазкур бошланғич даврида вужудга келган ижтимоий-психологик муҳит қандай бўлгани бола тарбиясининг асосий омиллари ҳисобланади.

Халқ педагогикасида ёш авлодни меҳнатга тайёрлаш қоидалари уларни меҳнатда тарбиялаш, ҳаёт билан боғлаш, изчиллик ва мунтазамлик, болага инсонпарварлик муносабатида бўлиш, оқилона талабчанлик, ёш хусусиятларини ҳисобга олишдан иборат.

Оила, жамоатчилик, тенгдошлар жамоаси, катталар меҳнат жамоалари меҳнат тарбияси тизимининг муҳим омиллари ҳисобланган. Халқ миллий анъаналарига мувофиқ оила дастлабки жамоа бўлиб, унда бола ахлоқий қадриятларни ўзлаштирган, маълум меҳнат кўникма ва малакаларини эгаллаган. Бобо-бувилар, ота-оналар, ака-опалар болаларнинг доимий ибратлари бўлган.

Одатда оилага болаларни тарбиялаш, мустақил ҳаётга ва меҳнатга тайёрлаш бўйича катта масъулият юкланган. Агар бола ялқовлик қилса, маҳалладошлари фақат унинг ўзини қойиш билан чекланмай, ота-онасига ҳам қаттиқ танбеҳ берганлар. Халқ орасида: "Эркаласа онаси, талтаяди боласи", деган нақл бўлиб, унда ишёқмас, дангаса болалар назарда тутилган. Кимки яхши, тез ва унумли ишласа, доимо ҳурматланган, бошқаларга ибрат қилиб кўрсатилган, ота-онасига раҳмат айтилган. Шундай қилиб, жамоатчилик фикри халқ педагогикасида меҳнат тарбиясининг муҳим омили ҳисобланган.

Болаларни меҳнатга психологик жиҳатдан тайёрланиши уларда маънавий қадриятлар шаклланиши асосида қарор топган. Одатда ушбу жараён она алласидан бошланган. Она ўз боласига халқ миллий анъаналарига бағишланган қўшиқларни куйлаган. Боласини уй-рўзғор ишлари билан таништирган. Бундан ташқари, халқ оғзаки ижодида болани катталар билан мулоқотга ўргатиш шакллари ҳам мавжуд. Шулар ўзига хос меҳнат жараёнини аллақачон эшитилган шаклга кўчириш имконини берган. Бундай жиҳатларнинг ҳаммаси болалар меҳнат жараёнларини тушуниб олишига қаратилган ва уларда меҳнатсеварлик, сабр-тоқатлилик ҳамда мақсадга интилиш каби сифатлар таркиб топиши учун мустаҳкам пойдеворни вужудга

келтирган. Болалар нутқининг ва хотирасини ривожлантиришда, уларда меҳнаткаш инсон феъл-атворини, меҳнатсеварликни шакллантиришда қуйидаги жиҳатлар катта ёрдам берган:

- асосий моҳияти меҳнаткаш инсонгина юксак ахлоқли бўла олиши мумкинлигини ифодаладиган ўзбек халқ эртаклари;

- авлодлар донишмандлиги ва ҳаётий тажрибасини акс эттирадиган мақоллар ва ҳикматли сўзлар. Уларда меҳнат ҳаёт асоси ва инсон ички эҳтиёжи ҳисобланади қишлоқ хўжалик календари, об-ҳавони кузатиш тушунарли шаклда ёритилади ақлий меҳнат аҳамияти баён қилинади; текинхўрлар ва ишёқмаслар устидан қулинади;

- бола шахси аналитик-синтетик фаолиятини рағбатлантирадиган, қишлоқ хўжалик меҳнати жараёнини, уй-рўзғор ишларини, ишлаб чиқариш қуролларини, озиқ-овқат маҳсулотларини акс эттирадиган топишмоқлар.

Болаларнинг меҳнат тарбияси, уларнинг ишлаб чиқаришдаги топшириқларни кенгайтириш билан, оиладаги меҳнат жараёнида бевосита қатнашишлари билан характерланади. Болаларни тарбиялашда меҳнатнинг ҳажми тобора ортиб, ишлаб чиқаришдаги аҳамияти ошиб борадиган меҳнат топшириқларидан фойдаланилади. Бу тадбир болаларга меҳнат жараёнида қатнашиш иштиёқини сингдириш, уларда билим, кўникма ва малакаларни ошириш, шунингдек, ўзларига доимий мажбурият сифатида буюрилган ижтимоий меҳнат фаолиятида ҳамда оилавий турмуш соҳасида бажариб келган меҳнат турларини ўзлаштиришнинг асосли эҳтиёжларини таркиб топтириш имконини беради. Бу даврдаги меҳнат таълимининг етакчи методи, шубҳасиз, ота-оналарнинг ижобий намуна бўлишидир.